

ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН, УПРАВЛІННЯ І БІЗНЕСУ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

і контрольні завдання до виконання практичних занять

з дисципліни ЕКОНОМІКА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)

для студентів	3 курсу 2 курсу зі скороченим терміном навчання
підготовки	першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань	17 – Електроніка, автоматизація та електронні комунікації
спеціальності	174 – Автоматизація, комп'ютерно-інтегровані технології та робототехніка
освітньо-професійної програми	Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології
факультету	Інженерії та транспорту

Методичні рекомендації і контрольні завдання до виконання практичних занять з дисципліни «Економіка (за професійним спрямуванням)» підготовки фахівців на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти спеціальності 174 – Автоматизація, комп'ютерно-інтегровані технології та робототехніка

РОЗРОБНИКИ: Мешкова-Кравченко Н.В., старший викладач кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки.

Рецензент: Олійник Н.М., доцент кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки, к.т.н., доцент.

Затверджено на засіданні кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки

Протокол № 1 від « 28 » 08 2025 року

В.о. завідувача кафедри



Наталія ШАНДОВА

УЗГОДЖЕНО:

З НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИМ ВІДДІЛОМ

Реєстраційний номер 64/031-01.09.2025

ВСТУП

В умовах нестабільного зовнішнього середовища забезпечити результативну діяльність, а тим більше розвиток бізнесу можливо за умови, коли всі фахівці розуміють економічні аспекти прийняття рішень.

Метою навчальної дисципліни «Економіка (за професійним спрямуванням)» є формування у здобувачів вищої освіти розуміння економічного механізму функціонування суб'єктів господарювання, здатності виконувати економічні розрахунки для прийняття обґрунтованих рішень.

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у студентів компетентностей:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, під час професійної діяльності у галузі автоматизації, або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів галузі.

1. ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
2. ЗК 5. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.
3. ФК 10. Здатність враховувати соціальні, екологічні, етичні, економічні аспекти, вимоги охорони праці, виробничої санітарії і пожежної безпеки під час формування технічних рішень
4. ФК 11. Врахування комерційного та економічного контексту при проектуванні систем автоматизації.

Очікувані результати навчання.

Внаслідок вивчення навчальної дисципліни студент повинен бути здатним продемонструвати такі результати навчання:

ПРН 13. Вміти враховувати соціальні, екологічні, етичні, економічні аспекти, вимоги охорони праці, виробничої санітарії і пожежної безпеки під час формування технічних рішень.

Оскільки лекції, як форма навчання, забезпечують в основному передачу лише знань засвоюваного предмету, вони повинні раціонально поєднуватися з різними видами практичних занять, на яких слід закріплювати, розширювати й поглиблювати одержувані на лекціях знання і виробляти вміння та навички практичної діяльності, а також контролювати хід засвоєння студентами навчального матеріалу, забезпечуючи тим самим зворотній зв'язок викладача зі студентом.

Розроблена робоча програма з дисципліни «Економіка (за професійним спрямуванням)» передбачає, крім лекцій, проведення практичних занять: розгляд теоретичних проблем курсу, рішення практичних завдань, розгляд конкретних ситуацій, з метою формування у студентів вмінь формулювати своє бачення вирішення проблеми на основі вивчення та критичного аналізу різних точок зору вчених та практиків, навичок виконання економічних розрахунків, проведення аналітичної і дослідницької роботи.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1

СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Економіку держави спрощено можна розглядати як сукупність суб'єктів господарювання, що знаходяться в тісному виробничому, кооперованому, комерційному й іншого взаємозв'язку між собою і державою. Від того, наскільки ефективно працюють суб'єкти господарювання, який їхній фінансовий стан, залежить здоров'я всієї економіки й могутність держави.

МЕТА заняття – визначити цілі, напрями і особливості діяльності в сучасних умовах суб'єктів господарювання як організаційно виокремленої та економічно самостійної основної ланки економіки.

Структура заняття

1. Опитування по запропонованим запитанням.
2. Практичне завдання – аналіз діяльності суб'єктів господарювання в Україні
3. Тестування за темою 1

Питання, що підлягають розгляду:

1. Сутність суб'єкта господарювання.
2. Види та напрями діяльності суб'єктів господарювання.
3. Класифікація суб'єктів господарювання.
4. Характеристика організаційно-правових форм юридичних осіб.
5. Об'єднання юридичних осіб.

Питання для самостійного поглибленого вивчення теми:

Класифікація суб'єктів господарювання. Характеристика організаційно-правових форм юридичних осіб. Об'єднання юридичних осіб.

Підведення підсумків: оцінюються активність участі в обговоренні питань, оцінюються результати тестування за темою 1 (максимально - 3 бали), опрацювання матеріалу лекції в системі Moodle (максимально - 1 бал), активність участі в обговоренні питань.

Рекомендована література: [1, с. 63-106], [2, с.8-24], [3, с.9-26], [4, с.11-18], [13], [20], [21], [22], [27], [28]

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКОВОГО СЕРЕДОВИЩА. БІЗНЕС-МОДЕЛЬ

В сучасних умовах господарювання важливого значення набувають результати маркетингових досліджень як основа прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Важливим також є побудова бізнес-моделі, функціонування якої дозволить досягти мети діяльності.

МЕТА заняття – розглянути сутність та значимість маркетингових досліджень, а саме, мікро та макросередовища, як основи побудови ефективної бізнес-моделі.

Структура заняття

1. Опитування по запропонованим запитанням.
2. Рішення типових задач.
3. Тестування за темою 2

Питання, що підлягають розгляду:

1. Маркетингові дослідження як основа успішної комерційної діяльності.
2. Мікро та мікросередовище суб'єкта господарювання.
3. Сутність та види бізнес-моделей.
4. Розробка бізнес-моделі.

Типові задачі

Задача 1

На підприємстві розглядають можливість створення нового товару. Передбачається, що життєвий цикл товару не перевищує 6 років. Прогноз продажу на 2-й рік - 6 тис. штук, на 3-й рік – 10 тис. штук, на 4-й рік – 17 тис. штук, на 5-й рік - 10 тис. штук, на 6-й рік – 6 тис. штук. Ціна протягом 2-го року життєвого циклу товару становить 10 грн. за штуку, 3-го року – 9 грн., 4-го, 5-го, 6-го – 7 грн. Перший рік доведеться витратити на розробку товару: на технічні дослідження – 12 тис. грн., маркетингові дослідження – 15 тис. грн. Витрати на організацію збуту та рекламу протягом другого року - 15 тис. грн., в подальші роки – 8 тис. грн. Витрати на виробництво – 5 грн. на товарну одиницю. Оцінити доцільність створення нового товару: розрахувати загальний прибуток, що отримає підприємство, та у розбивці за роками життєвого циклу товару. Побудувати графік життєвого циклу товару.

Методичні рекомендації до рішення задач

Життєвий цикл товару - проміжок часу від генерації ідей про створення товару до повного припинення збуту

Рішення задачі 1 доцільно оформити у таблиці.

Таблиця 1

Розрахунок виручки від реалізації та прибутку

Показники	Рік						Усього
	1	2	3	4	5	6	
1. Прогноз продажу, тис. шт.							
2. Ціна за штуку, грн.							
3. Виручка від реалізації, тис. грн.							
4. Витрати на розробку, тис. грн.							
5. Витрати на рекламу, тис. грн.							
6. Витрати на виробництво, тис. грн.							
7. Прибуток, тис. грн.							

Питання для самостійного поглибленого вивчення теми:

Мікро та мікросередовище суб'єкта господарювання. Сутність та види бізнес-моделей. Розробка бізнес-моделі.

Підведення підсумків: оцінюються активність участі в обговоренні питань, оцінюються результати тестування за темою 2 (максимально - 3 бали), опрацювання

матеріалу лекції в системі Moodle (максимально - 1 бал), активність участі в обговоренні питань.

Рекомендована література: [1, с.631-659], [2, с.24-34], [3, с.27-29]

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3

ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА БАЗА ВИРОБНИЦТВА

Для здійснення успішної діяльності суб'єкта господарювання повинна бути належна техніко-технологічна база, яка дозволить досягти виробничої потужності. Фінансові результати підприємства в значній сфері залежать від стану, структури та рівня використання основних засобів.

МЕТА заняття – охарактеризувати техніко-технологічну базу виробництва, виробничу потужність; ознайомитися із характеристиками стану, руху та відтворення основних засобів, особливостями амортизаційної політики на сучасному етапі; навчитися характеризувати використання та визначати шляхи підвищення ефективності використання основних засобів суб'єкта господарювання.

Структура заняття 3:

1. Опитування по запропонованим запитанням.
2. Рішення типових задач.
3. Тестування за темою 3

Питання, що підлягають розгляду:

1. Характеристика техніко-технологічної бази виробництва.
2. Виробнича потужність.
3. Сутність, класифікація і структура основних засобів.
4. Методи оцінки основних засобів.
5. Відтворення основних засобів. Знос і амортизація основних засобів.
6. Система показників та шляхи підвищення ефективності використання основних засобів.

Типові задачі

Задача 1.

Визначити показники відтворення (коефіцієнти оновлення, вибуття та приросту) та загальні показники ефективності використання основних засобів підприємства (віддачу основних засобів, місткість основних засобів, рентабельність основних засобів, озброєність основними засобами). Вартість основних засобів на початок року складала 2400 тис. грн. Протягом року були введені основні засоби з 1 лютого на суму 60 тис. грн., з 1 травня на суму 30 тис. грн., з 20 липня на суму 20 тис. грн.; вибули основні засоби з 12 квітня на суму 8 тис. грн., з 1 листопада на суму 18 тис. грн. Річний випуск продукції 4920 тис. грн., собівартість якої 4210 тис. грн. Чисельність працюючих 210 осіб.

Задача 2.

Визначити амортизаційні відрахування за кожен рік використання об'єкта основних засобів 5 групи, якщо його первісна вартість 222 тис. грн., ліквідаційна вартість 2 тис. грн. Врахувати мінімально допустимі строки корисного використання для об'єктів даної групи відповідно до Податкового кодексу. Використати методи нарахування амортизації: прямолінійний, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний.

Задача 3.

Розрахувати часткові показники ефективності використання устаткування (Розрахувати часткові показники ефективності використання устаткування (коефіцієнт змінності, коефіцієнти екстенсивного, інтенсивного та інтегрального використання устаткування).

У цеху встановлено 100 верстатів. Фактично у першу зміну працювали усі верстати, у другу – 60% верстатного парку. Календарних днів у році – 365, вихідних і святкових днів – 110. Режим роботи двозмінний, тривалість зміни за планом 8 годин. Втрати робочого часу на плановий ремонт устаткування - 7% від режимного фонду часу. У середньому час фактичної роботи одного верстата в рік - 3420 годин. Середня фактична продуктивність верстата - 14 одиниць продукції в годину, нормативна - 16 одиниць продукції в годину.

Задача 4.

Визначити первісну, залишкову вартість і коефіцієнт придатності устаткування. Устаткування придбане за ціною 19600 грн., витрати на транспортування і монтаж - 1020 грн. Устаткування в роботі 3 роки. Норма амортизації в рік - 20%. Застосовується метод прямолінійного нарахування амортизації.

Методичні рекомендації до рішення задач

Основний капітал - кошти, вкладені в засоби праці та інші необоротні активи, що обертаються протягом кількох періодів виробництва

Основні засоби - матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік)

При оцінці основних засобів слід врахувати таке:

- первісна вартість основних засобів - придбаних за плату у інших підприємств і осіб, а також виготовлених на самому підприємстві, визначається виходячи з фактичних витрат по зведенню (спорудженню) або придбанню цих об'єктів, включаючи витрати на доставку, монтаж і установку, а також інші витрати, необхідні для доведення даного об'єкту до стану готовності до експлуатації за призначенням;
- відновна вартість основних засобів – це вартість їх відтворення в сучасних умовах;
- залишкова вартість основних засобів - визначається як різниця між первісною або відновною вартістю і сумою зносу, якому піддаються основні засоби, тобто це та частина вартості основних засобів, яка ще не перенесена на продукцію, що виробляється.
- середньорічна вартість основних засобів ($OЗс.р$) –

$$OЗс.р = OЗп.р + \sum OЗвв \times \frac{n_1}{12} - \sum OЗвив \times \frac{n_2}{12},$$

де $OЗп.р$ – вартість основних засобів на початок року, грн.

$OЗвв$ – вартість основних засобів, що вводяться протягом року, грн.

$OЗвив$ – вартість виведених основних засобів протягом року, грн.

n_1 – кількість місяців до кінця року, впродовж яких функціонуватимуть введені основні засоби

n_2 – кількість місяців до кінця року з моменту вибуття з експлуатації основних засобів

Відтворення основних засобів - це безперервний процес їх оновлення шляхом придбання нових, реконструкції, технічного переозброєння, модернізації і капітального ремонту

Кількісна характеристика відтворення основних засобів протягом року відображається в балансі основних засобів за повною первісною вартістю за наступною формулою:

$$OЗ_{к.р} = OЗ_{п.р} + \sum OЗ_{вв} - \sum OЗ_{вив}$$

де $OЗ_{к.р}$ – вартість основних засобів на кінець року

$OЗ_{п.р}$ – вартість основних засобів на початок року

$OЗ_{вв}$ – вартість основних засобів, що вводяться в дію протягом року

$OЗ_{вив}$ – вартість основних засобів, що виводяться

Для детальнішого аналізу процесу відтворення основних засобів можна використовувати наступні показники:

- коефіцієнт оновлення ($K_{он}$) відображає ступінь інтенсивності оновлення основних засобів:

$$K_{он} = \frac{\sum OЗ_{вв}}{OЗ_{к.р}},$$

- коефіцієнт вибуття ($K_{виб}$) характеризує ступінь інтенсивності вибуття основних засобів:

$$K_{виб} = \frac{\sum OЗ_{вив}}{OЗ_{п.р}},$$

- коефіцієнт приросту ($K_{пр}$) характеризує рівень приросту основних засобів:

$$K_{пр} = \frac{\sum OЗ_{вв} - \sum OЗ_{вив}}{OЗ_{к.р}},$$

Технічний стан основних засобів характеризує

- коефіцієнт придатності ($K_{прд}$):

$$K_{прд} = \frac{OЗ_{зал}}{OЗ_{перв}}, \quad K_{прд} = 1 - K_{знос} = 1 - \frac{З}{OЗ_{перв}},$$

де $OЗ_{зал}$ – залишкова вартість основних засобів

$OЗ_{перв}$ – первісна вартість основних засобів

$K_{знос}$ – коефіцієнт зносу

$З$ – знос основних засобів

- коефіцієнт зносу ($K_{знос}$)

$$K_{знос} = \frac{OЗ_{перв} - OЗ_{зал}}{OЗ_{перв}}$$

Амортизація – це відшкодування вартості основних засобів шляхом включення частини їх вартості у витрати на випуск продукції або на виконану роботу.

Облік вартості, яка амортизується, ведеться за кожним об'єктом групи.

Норма амортизації - відсоток погашення вартості основних засобів за певний період.

Нарахування амортизації здійснюється кожного місяця, починаючи з місяця, наступного за місяцем, в якому об'єкт основних засобів став придатним до корисного використання і припиняється починаючи з місяця, наступного за місяцем вибуття об'єкта

основних засобів, переводу його на модернізацію, реконструкцію, добудову, доустаткування, консервацію

Амортизація основних засобів нараховується із застосуванням таких методів: рівномірного, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивного, виробничого.

Слід відмітити, що наведені методи, крім виробничого, відносяться до тих, що ґрунтуються на часі використання основних фондів. До методів прискореної амортизації відносять: метод зменшення залишкової вартості, метод прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний метод.

Для здійснення процесу нарахування амортизації згідно з Податковим кодексом основні засоби підприємства ділять на наступні групи:

Таблиця

Групи основних засобів

Групи	Мінімально допустимі строки корисного використання, років
група 2 - капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом	15
група 3 - будівлі,	20
споруди,	15
передавальні пристрої	10
група 4 - машини та обладнання	5
з них: електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичної обробки інформації, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, пов'язані з ними комп'ютерні програми (крім програм, витрати на придбання яких визнаються роялті, та/або програм, які визнаються нематеріальним активом), інші інформаційні системи, комутатори, маршрутизатори, модулі, модеми, джерела безперебійного живлення та засоби їх підключення до телекомунікаційних мереж, телефони (в тому числі стільникові), мікрофони і рації, вартість яких перевищує 20000 гривень	2
група 5 - транспортні засоби	5
група 6 - інструменти, прилади, інвентар (меблі)	4
група 7 - тварини	6
група 8 - багаторічні насадження	10
група 9 - інші основні засоби	12

Рівномірний метод - вартість об'єкту списують однаковими частинами протягом всього періоду експлуатації.

Сума щорічних амортизаційних відрахувань (A_i) може бути розрахована двома способами:

$$A_i = \frac{OЗ_{перв} - OЗ_{лікв}}{T_e}, \quad \text{або} \quad A_i = \frac{H_a}{100} \times (OЗ_{перв} - OЗ_{лікв}),$$

де $OЗ_{перв}$ - первісна вартість основних засобів, грн.

$OЗ_{лікв}$ - ліквідаційна вартість основних засобів, грн.

T_e - термін корисної експлуатації основних засобів, грн.

$На$ - норма амортизації, %

i – порядковий номер року експлуатації основних засобів.

Метод зменшення залишкової вартості.

Сума амортизаційних відрахувань за рік (A_i):

$$A_i = (1 - \sqrt[T_e]{\frac{OЗ_{лікв}}{OЗ_{перв}}}) \times OЗ_{зал_i},$$

де $OЗ_{зал_i}$ - залишкова вартість об'єкта основних засобів на початок i -го року (первісна вартість для першого року експлуатації), грн.

Метод прискореного зменшення залишкової вартості.

Сума амортизаційних відрахувань за рік (A_i):

$$A_i = \frac{2}{T_e} \times OЗ_{зал_i}$$

Кумулятивний метод.

Сума амортизаційних відрахувань за рік (A_i):

$$A_i = \frac{T_e - T_{i-1}}{\sum_1^{T_e} T_i} \times (OЗ_{перв} - OЗ_{лікв}),$$

де T_e - термін корисної експлуатації об'єкта основних засобів, років;

T_{i-1} - рік, що передує року, для якого визначають амортизаційні відрахування;

$T_e - T_{i-1}$ - число років, що залишилися до кінця корисного використання об'єкта;

$\sum_1^{T_e} T_i$ - сума років корисного використання об'єкта.

Виробничий метод

Сума амортизаційних відрахувань за рік (A_i):

$$A_i = \frac{OЗ_{перв} - OЗ_{лікв}}{Вн} \times Вф_i,$$

де $Вн$ - нормативна кількість продукції, одиниць

$Вф_i$ - фактична кількість продукції за i -й рік, одиниць

Система **показників ефективності використання** основних засобів включає:

- часткові показники - характеризують рівень використання активної частини основних засобів;
- загальні показники - характеризують рівень використання всіх основних засобів підприємства

До часткових показників ефективності використання основних засобів відносять:

- коефіцієнт екстенсивного використання ($К_e$) - характеризує рівень використання активної частини основних виробничих засобів у часі

$$K_e = \frac{T_{\phi}}{T_{пл}},$$

де T_{ϕ} – фактичний час роботи машин і устаткування, год.;

$T_{пл}$ – плановий фонд часу роботи, год.

$$T = D_p \times T_{зм} \times K_{зм} \times K_{пу},$$

де D_p – число робочих днів за період;

$T_{зм}$ – тривалість зміни, годин;

$K_{зм}$ – коефіцієнт змінності;

$K_{пу}$ – коефіцієнт працюючого устаткування,

$$K_{пу} = 1 - \frac{a}{100},$$

де a – відсоток простоїв устаткування.

- коефіцієнт інтенсивного використання (K_i) - характеризує рівень використання активної частини основних виробничих засобів за продуктивністю

$$K_i = \frac{P_{у\phi}}{P_{ун}},$$

де $P_{у\phi}$ – фактична продуктивність устаткування, од/год.;

$P_{ун}$ – нормативна продуктивність устаткування, од/год.

- коефіцієнт інтегрального використання (K_{int}) - характеризує рівень використання активної частини основних виробничих засобів як за часом так і за продуктивністю

$$K_{int} = K_e \times K_i$$

- коефіцієнт змінності ($K_{зм}$) – показує в скільки змін в середньому працює устаткування

$$K_{зм} = \frac{\sum K_i}{K}, \quad K_{зм} = \frac{B_{сз}}{K},$$

де K_i – кількість устаткування, що працює в i -ту зміну;

K – кількість установленого устаткування або найбільша кількість устаткування, що працює в одну зміну;

$B_{сз}$ – кількість відпрацьованих змін устаткуванням в середньому за добу.

До загальних показників ефективності використання основних засобів відносять:

- віддача основних засобів ($B_{оз}$) - характеризує віддачу (випуск продукції в грошовому вираженні) від використання кожної гривні, витраченої на основні фонди

$$B_{оз} = \frac{B}{OЗс.p},$$

де B – вартість виробленої за рік продукції, грн.;

$OЗс.p$ – середньорічна вартість основних засобів, грн.

- місткість основних засобів (M_{Oz}) - характеризує витрати на основні засоби, що пов'язані з випуском продукції на одну гривню

$$M_{Oz} = \frac{OZ_{с.р}}{B}$$

- рентабельність основних засобів (P_{Oz}) – характеризує прибуток, що приходить на одну гривню, вкладену в основні засоби

$$P_{Oz} = \frac{\Pi}{OZ_{с.р}} \times 100,$$

де Π – прибуток, грн.

- озброєність основними засобами (O_{Oz}) - характеризує вартість основних засобів, що приходить на одного працівника

$$O_{Oz} = \frac{OZ_{с.р}}{Ч},$$

де $Ч$ – чисельність працівників, осіб

Питання для самостійного поглибленого вивчення теми:

Характеристика техніко-технологічної бази виробництва. Відтворення основних засобів. Знос і амортизація основних засобів. Система показників та шляхи підвищення ефективності використання основних засобів

Домашнє завдання. Виконання індивідуальної роботи 1. Оцінка використання основних засобів [29].

Підведення підсумків: оцінюються результати тестування за темою 3 (максимально – 3 бали), опрацювання матеріалу лекцій в системі Moodle (максимально – 1 бал), виконання індивідуальної роботи 1 (максимально – 10 балів), активність участі в обговоренні питань та рішенні задач.

Рекомендована література: [1, с.142-147, 305-348], [2, с.104-112], [3, с.200-211, 140-166], [4, с.40-47, 56-68], [5, с.46-53], [15], [19]

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4.

ПЕРСОНАЛ ТА ОПЛАТА ПРАЦІ. РУБІЖНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА 1.

Найбільш важливим елементом продуктивних сил і головним джерелом розвитку економіки є люди, тобто їхня майстерність, освіта, підготовка. Для характеристики всієї сукупності працівників підприємства застосовують термін – персонал. Показником ефективності праці є його продуктивність. Політика в області оплати праці є складовою частиною управління підприємством, і від неї значною мірою залежить ефективність його роботи, тому що заробітна плата є одним із найважливіших стимулів ефективної роботи.

МЕТА заняття – визначення напрямів удосконалення формування та ефективного використання трудового потенціалу підприємства, вивчення форм та систем оплати праці, ознайомлення з особливостями оплати праці в сучасних умовах

Структура заняття:

1. Опитування по запропонованим запитанням.
2. Рішення типових задач.
3. Тестування та рішення задач за темою 4.
4. Виконання рубіжної контрольної роботи 1.

Питання, що підлягають розгляду:

1. Кадрова політика на підприємстві. Класифікація персоналу підприємства.
2. Визначення чисельності працівників.
3. Продуктивність праці персоналу.
4. Соціально-економічна сутність заробітної плати. Форми і системи оплати праці.
5. Тарифна система оплати праці.
6. Особливості організації оплати праці на підприємстві в сучасних умовах.

Типові задачі

Задача 1

Розрахувати коефіцієнти руху працівників на підприємстві у звітному році: коефіцієнт обороту за прийомом, коефіцієнт обороту за вибуттям, коефіцієнт плинності персоналу. Обчислити чисельність промислово-виробничого персоналу у плановому році. У звітному році середньооблікова чисельність працівників на підприємстві складала 220 осіб. У цьому році загальна кількість звільнених з роботи на підприємстві становила 15 осіб, у тому числі за власним бажанням та за порушення дисципліни - 10 осіб. На роботу прийняли 4 особи. У плановому році передбачається ріст продуктивності праці (виробітку) на 8%, а обсягу товарної продукції на 5%.

Задача 2

Визначити календарний, номінальний та ефективний фонд робочого часу працівника і планову чисельність основних робітників. Підприємство розробило виробничу програму в розмірі 80 тис. одиниць продукції. Норма виробітку робітника 3 одиниць за годину. Виконання норм передбачається на рівні 104%. При плануванні балансу робочого часу за рік слід використати такі дані: календарних днів 365, 112 вихідних та святкових днів, 42 дні чергової відпустки, 8 днів – інші невиходи з поважних причин. Тривалість робочої зміни – 8 год.

Задача 3

Визначити облікову та явочну чисельність робітників; продуктивність праці робітників (виробіток), якщо об'єм товарної продукції складе 680 тис. грн. У цеху встановлено 60 верстатів, які працюють в безперервному режимі. Норма обслуговування обладнання складає 10 верстатів на одного робітника. Планові невиходи працівників відповідно до балансу робочого часу складуть 10%.

Задача 4

Розрахувати тарифну сітку та оформити в таблиці. Коефіцієнт співвідношення тарифної ставки робітника першого розряду з нормальними умовами праці до розміру мінімальної заробітної плати (мінімального розміру посадового окладу (тарифної ставки)) – 1,10. Мінімальний розмір посадового окладу (тарифної ставки) на 01.01.2024 – 7100 грн. за місяць, 42,6 грн. за годину. Доплати за роботу у важких і шкідливих умовах праці 4%, за роботу в особливо шкідливих умовах праці – 16% тарифної ставки. Розрив в оплаті праці відрядників і погодинників – 7%.

Тарифна сітка

Умови праці	Форми оплати праці	Годинні тарифні ставки за розрядами, грн.					
		I	II	III	IV	V	VI
Тарифний коефіцієнт		1,0	1,1	1,22	1,36	1,56	1,82
Нормальні	Погодинники						
	Відрядники						
Важкі та шкідливі	Погодинники						
	Відрядники						
Особливо важкі та особливо шкідливі	Погодинники						
	Відрядники						

Задача 5

Визначити заробітну плату робітника за місяць за прямою-погодинною системою та погодинно-преміальною системою оплати праці. За місяць робітник IV розряду відпрацював 22 дні. Тривалість робочої зміни складає в середньому 7,9 годин. Тарифна ставка I розряду – 44 грн. за годину. Тарифний коефіцієнт, за тарифною сіткою має значення 1,36. за погодинно-преміальною системою передбачається нарахування премії в розмірі 15% до тарифного заробітку.

Задача 6

Визначити заробітну плату робітника за прямої відрядної системи та відрядно-преміальної системи оплати праці, якщо він за місяць обробив 168 виробів при завданні 160. Норма часу на виконання операції складає 1,4 години, а годинна тарифна ставка становить 55,20 грн. Процент доплат за виконання плану становить 10%, а процент доплат за кожен процент перевиконання плану складає 1,5%.

Задача 7

Визначити заробітну плату робітника, якщо він за місяць виготовив 307 виробів при плані 250. Вихідна база для нарахування доплат – 110% виконання плану. Трудомісткість виробництва продукції складає 1,1 нормо-години. Якщо відсоток перевиконання вихідної бази для нарахування доплат в інтервалі від 1 до 10%, розцінка зростає на 25%, якщо в інтервалі 11-25% - на 50%, якщо в інтервалі 26-40 – на 75%, якщо більше 40% - на 100%. Годинна тарифна ставка відряднику складає 52,80 грн.

Задача 8.

Визначити заробітну плату кожного члена бригади, якщо відомо що бригада з трьох осіб заробила за місяць 28200 грн. Усі члени бригади працюють за нормальних умов праці. Годинна тарифна ставка робітника I розряду в нормальних умовах – 48,29 грн./год. Робітники V і III розрядів відпрацювали 176 год./міс., а робітник IV розряду – 144 год./міс. Тарифні коефіцієнти за розрядами становлять: III розряд – 1,29; IV – 1,48; V – 1,71.

Методичні рекомендації до рішення задач

Кількісна характеристика персоналу здійснюється в першу чергу за такими показниками, як облікова (штатна), середньооблікова і явочна чисельність працівників.

Облікова чисельність – це всі постійні, тимчасові працівники, прийняті на роботу терміном на один і більше днів незалежно від того, перебувають вони на роботі, у відпустках, відрядженнях, хворіють тощо.

Середньооблікову чисельність працівників за певний період визначають як суму середньомісячної чисельності, поділену на кількість місяців у розрахунковому періоді..

Явочна чисельність включає лише працівників, що з'явилися на роботу.

Різниця між обліковою та явочною чисельністю характеризує резерв (в основному робітників), що має використовуватися для заміни тих, що не виходять на роботу з поважних причин.

Рух (оборот) працівників на підприємстві характеризують такі показники:

- коефіцієнт обороту за прийомом ($K_{оп}$) - це відношення чисельності всіх прийнятих працівників за даний період ($Ч_{пр}$) до середньооблікової чисельності працівників ($Ч_{со}$) за той же період визначається за формулою:

$$K_{оп} = \frac{Ч_{пр}}{Ч_{со}}$$

- коефіцієнт обороту за вибуттям ($K_{ов}$) - це відношення усіх вибулих працівників ($Ч_{виб}$) до середньооблікової чисельності працівників ($Ч_{со}$), яке обчислюється за формулою:

$$K_{ов} = \frac{Ч_{виб}}{Ч_{со}}$$

- коефіцієнт плинності кадрів ($K_{пл}$) - це відношення вибулих з підприємства працівників з неповажних причин (з ініціативи працівника, через прогули, порушення трудової дисципліни тощо) ($Ч_{виб_{пл}}$) до середньооблікової чисельності ($Ч_{со}$), який визначається за певний період за формулою:

$$K_{пл} = \frac{Ч_{виб_{пл}}}{Ч_{со}}$$

Для розрахунку потрібної чисельності персоналу складають *баланс робочого часу* одного облікового працівника, який відрізняється для періодичного та безперервного виробництва. При складанні балансу робочого часу визначають кількість днів (годин), яку слід відпрацювати кожному робітнику протягом планового періоду, число днів неявок на роботу, середню тривалість робочого дня одного середньооблікового робітника.

У балансі робочого часу розрізняють три *категорії фонду часу*:

- 1) *календарний* – число календарних днів планового періоду;
- 2) *номінальний* – календарна кількість днів у плановому році з відрахуванням вихідних і святкових днів;
- 3) *ефективний або реальний* – номінальний фонд після відрахування цілоденних втрат робочого часу, пов'язаних із плановими черговими та додатковими відпустками, неявками з причини хвороби та з дозволу адміністрації, відпустками у зв'язку з вагітністю й пологами, виконання службових і державних обов'язків, прогулів. Цілодобових простоїв, а також внутрішньо змінних втрат робочого часу.

Планова чисельність основних робітників визначається трьома методами:

- 1) за трудомісткістю виробничої програми;
- 2) за нормами виробітку;
- 3) за нормами обслуговування.

Визначення чисельності основних робітників ($Ч_{о.р.}^{пл}$) за *трудомісткістю виробничої програми* здійснюється за наступною формулою:

$$Ч_{о.р.}^{пл} = \frac{O_{н-г}^{пл}}{\Phi_{эф}^{пл} \times K_{в.н.}^{пл}},$$

де $O_{н-г}^{пл}$ - плановий обсяг робіт у нормо-годинах (трудомісткість виробничої програми),

$\Phi_{\text{ef}}^{\text{пл}}$ - розрахунковий ефективний фонд робочого часу одного середньооблікового робітника в годинах;

$K_{\text{в.н.}}^{\text{пл}}$ - коефіцієнт виконання норм.

Планову чисельність окремих груп основних робітників, зайнятих на аналогічних роботах, можна визначити за нормами виробітку:

$$\mathcal{U}_{\text{o.p.}}^{\text{пл}} = \frac{O_{\text{нат}}^{\text{пл}}}{H\text{в}_{\text{нат}}^{\text{пл}} \times \Phi_{\text{ef}}^{\text{пл}} \times K_{\text{в.н.}}^{\text{пл}}},$$

де $O_{\text{нат}}^{\text{пл}}$ - плановий обсяг робіт у натуральних одиницях виміру;

$H\text{в}_{\text{нат}}^{\text{пл}}$ - планова норма виробітку в натуральних одиницях за одну годину;

Планова чисельність основних робітників за нормами обслуговування визначається за формулою:

$$\mathcal{U}_{\text{o.p.}}^{\text{пл}} = \frac{KO \times Kз \times K\text{я.о.}}{H\text{o}},$$

де КО – загальна кількість обладнання, яку необхідно обслуговувати робітникам;

Кз – кількість змін роботи обладнання;

Кя.о. – коефіцієнт приведення явочної чисельності в облікову;

Но – норма обслуговування, тобто кількість одиниць обладнання, яке має обслуговуватись одним робітником, одиниць.

Коефіцієнт приведення явочної чисельності в облікову вираховується за формулою:

$$K\text{я.о.} = \frac{100}{100 - H\text{р}}$$

де $H\text{р}$ – плановий відсоток невиходів робітників на роботу.

Норма обслуговування розраховується за формулою:

$$H\text{o} = \frac{\Phi_{\text{р.ч.}}}{T_{\text{н.о.}}}$$

де $\Phi_{\text{р.ч.}}$ - фонд робочого часу (за зміну, місяць);

$T_{\text{н.о.}}$ - норма часу обслуговування.

Для вимірювання продуктивності праці, ефективності використання трудових ресурсів використовуються два основні показники: виробіток і трудомісткість.

Виробіток в натуральному або вартісному виразі визначається по формулі:

$$ПП = \frac{O}{\mathcal{U}} \text{ або } ПП = \frac{O}{\Phi\text{ч}}$$

де О – об'єм продукції,

Ч – чисельність працівників (або робітників), осіб.

Фч – витрати робочого часу.

Під повною трудомісткістю одиниці продукції ($T\text{п}$) розуміється сума всіх витрат

живої праці на виготовлення одиниці продукції, вимірювана в людино-годинах:

$$T_n = \frac{\Phi_{\text{ч}}}{O}$$

де $\Phi_{\text{ч}}$ - кількість відпрацьованого часу;

O - об'єм виробленої продукції.

Заробітна плата - це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому вираженні, що за трудовим договором власник або уповноважений їм орган виплачує працівникові за виконану їм роботу або надані послуги.

Тарифна система оплати праці - сукупність нормативно-правових і регулюючих документів, які лежать в основі використання загальнодержавних підходів до оплати праці; являє собою основу для диференціації заробітної плати відповідно до кваліфікації, умов і шкідливості праці, а також у районному, міжгалузевому, галузевому й внутрішньозаводському розрізах.

Елементи тарифної системи:

- *Єдиний тарифно-кваліфікаційний довідник* - опис професій, які систематизовані згідно з класифікатором професій;

- *тарифні ставки* - розмір оплати праці робітників певної галузі за визначений період (як правило, за годину; можливо за день та місяць); встановлюються окремо для працівників-погодинників і працівників-відрядників

- *тарифні сітки* - сукупність коефіцієнтів, які показують співвідношення в оплаті праці робітників різних розрядів. Тарифні коефіцієнти показують, у скільки разів оплата праці кожного розряду кваліфікованих робітників вища від оплати праці робітника 1-го розряду. Тарифний розряд відображає рівень кваліфікації робітника. Застосовують, як правило, шести- та восьми- розрядні тарифні сітки.

- *схема посадових окладів* - перелік професій та відповідні їм мінімальні посадові оклади за групами посад керівників, професіоналів, технічних службовців

Форми і системи оплати праці: *відрядна* (відповідно до кількості виробленої продукції): пряма відрядна, відрядно – преміальна, відрядно – прогресивна, непряма відрядна, колективна відрядна (бригадна), акордна; *погодинна* (відповідно до кількості відпрацьованого часу): пряма погодинна, погодинно-преміальна.

Пряма відрядна система оплати праці - виготовлена робітником продукція (виконана робота) оплачується за індивідуальними розцінками

Заробітна плата визначається за формулою:

$$ЗПр.відр = P \times O,$$

де P – індивідуальна відрядна розцінка за одиницю виконаної роботи, грн./одиницю;

O – обсяг виконаної працівником роботи в натуральних одиницях належної якості за розрахунковий період.

Індивідуальна відрядна розцінка визначається двома способами:

- для тих виробництв, де встановлюються норми виробітку – діленням годинної тарифної ставки, яка відповідає розряду виконаної роботи, на годинну норму виробітку
- для виробництв, де застосовуються норми часу – множенням годинної тарифної ставки на норму часу

Відрядно-преміальна система оплати праці - працівник, крім заробітку за прямою відрядною системою, отримує премію за виконання (або перевиконання) певних кількісних і якісних показників (виконання плану виробництва продукції, завдань по якості продукції або економії у витраті матеріальних й інших видів ресурсів)

Заробітна плата визначається за формулою:

$$ЗП_{відр.прем.} = P \times O + P \times O \times \left(\frac{Пр_1}{100} + \frac{Пр_2 \times A}{100} \right),$$

де P – індивідуальна відрядна розцінка за одиницю виконаної роботи, грн./оддиницю;

O – обсяг виконаної працівником роботи в натуральних одиницях належної якості за розрахунковий період;

$Пр_1$ - розмір премії у відсотках до тарифного заробітку за виконання плану і технічно обґрунтованих норм праці;

$Пр_2$ – розмір премії у відсотках до тарифного заробітку за кожний відсоток перевиконання плану;

A – ступінь перевиконання плану виробництва, у відсотках.

Відрядно-прогресивна система оплати праці - виробіток працівника згідно з індивідуальним завданням оплачується за встановленими розцінками, а понаднормовий виробіток – за підвищеними розцінками, причому розцінки збільшуються прогресивно зі збільшенням кількості продукції, виробленої понаднормово (як правило, уводиться тимчасово на найважливіших ділянках основного виробництва, що є «вузьким місцем»)

Заробітна плата визначається за формулою:

$$ЗП_{відр.прогр} = P_1 \times O_1 + P_2 \times O_2,$$

де P_1 – звичайна відрядна розцінка, грн.;

O_1 – кількість одиниць виготовленої продукції у межах встановленої норми (бази);

P_2 – підвищена розцінка залежно від ступеня виконання завдання, грн.;

O_2 – кількість одиниць виготовленої продукції, виконаних понад нормативний (базовий) рівень.

Непряма відрядна система оплати праці - застосовується для оплати праці допоміжних робітників, заробітна плата яких залежить від результатів праці основних робітників, яких вони обслуговують

Заробітна плата визначається за формулою:

$$ЗП_{непр} = Р_{непр} \times O,$$

де $Р_{непр}$ – непряма відрядна розцінка, грн./оддиницю;

O – фактичне виконання завдання за робочими об'єктами обслуговування, одиниць

Непряма відрядна розцінка визначається:

- перший спосіб:

$$Р_{непр} = \frac{T_{см\ доп}}{Ноб \times Нвир_{пл}},$$

де $T_{см\ доп}$ – годинна тарифна ставка допоміжного робітника, праця якого оплачується за непрямою відрядною системою, грн. за годину;

$Ноб$ – кількість робочих місць, які обслуговуються за встановленими нормами;

$Нвир_{пл}$ – планова норма виробітку, установлена для кожного виробничого об'єкта, що обслуговується, одиниць на годину;

- другий спосіб: множенням годинної тарифної ставки допоміжного робітника на середній відсоток виконання норм виробітку робітниками, яких він обслуговує, за даний період

Колективна відрядна (бригадна) відрядна система оплати праці за результатами роботи колективу (бригади). Спочатку розраховується заробіток всієї бригади як при прямій відрядній системі, використовуючи бригадну розцінку. Потім цей заробіток розподіляється між членами бригади методом коефіцієнто-годин або методом коефіцієнта виконання норм

Заробітна плата кожного члена бригади визначається за формулою:

$$ЗПбр_i = T\phi_i \times T\kappa_i \times ЗП_{г-к},$$

де $T\phi_i$ – фактична кількість годин, відпрацьована і-тим робітником;

$T\kappa_i$ – тарифний коефіцієнт за розрядом і-того робітника;

$ЗП_{г-к}$ – заробітна плата за 1 години-коефіцієнт;

$$ЗП_{г-к} = \frac{ЗПбр}{Г - Кбр}, \quad Г - Кбр = \sum_{i=1}^q T\phi_i \times T\kappa_i,$$

де $ЗПбр$ – заробіток усієї бригади, грн.

$Ч$ – кількість членів бригади, осіб

Акордна система - це різновид відрядної оплати праці, сутність якої полягає в тому, що розцінка встановлюється на весь обсяг робіт, що підлягають виконанню, із вказівкою строку їх виконання

Пряма погодинна система оплати праці - розмір заробітку визначається залежно від тарифної ставки робітника і кількості відпрацьованого ним часу за визначений період

Заробітна плата визначається за формулою:

$$ЗПног = Tст_{ног} \times T,$$

де $Tст$ – тарифна ставка робітника погодиннику і-го розряду, грн./год.

T – кількість відпрацьованого часу працівником, годин

Погодинно-преміальна система оплати праці - заробіток працівнику нараховується не тільки за відпрацьований час, але й за досягнення певних кількісних і якісних показників. Кількісними показниками можуть бути понаднормово відпрацьований час, виконання позапланових завдань, а якісними – здавання продукції з першого подання, підвищення сортності продукції, економія ресурсів тощо

Заробітна плата визначається за формулою:

$$ЗПног.прем = Tст_{ног} \times T(1 + Пр/100),$$

де $Пр$ – відсоток премії, встановлений на підприємстві.

На підприємстві здійснюються доплати і надбавки до тарифних ставок (посадових окладів), зокрема

- *доплати*: за суміщення професій (посад), за розширення зони обслуговування або збільшення обсягу робіт, за виконання обов'язків тимчасово відсутнього працівника, за інтенсивність праці, за керівництво бригадою (бригадиру, не

звільненому від основної роботи), за роботу в нічний час, на період освоєння нових норм трудових витрат, за роботу у важких і шкідливих та особливо важких і особливо шкідливих умовах праці, за роботу у вечірній час - з 18 до 22 години (при багатозмінному режимі роботи), за використання в роботі дезінфікуючих засобів, а також працівникам, які зайняті прибиранням туалетів, за ненормований робочий день водіям автотранспортних засобів;

- *надбавки:* за високу професійну майстерність, за класність водіям автотранспортних засобів, за високі досягнення у праці, за виконання особливо важливої роботи на певний термін.

Питання для самостійного поглибленого вивчення теми:

Кадрова політика. Класифікація персоналу. Визначення чисельності працівників. Продуктивність праці персоналу. Соціально-економічна сутність заробітної плати. Форми і системи оплати праці. Тарифна система оплати праці. Особливості організації оплати праці в сучасних умовах.

Підведення підсумків: оцінюються результати тестування за темою 4 (максимально – 3 бали), рішення практичних завдань (максимально – 2 бали), рішення задач за темою 4 (максимально – 4 бали), опрацювання матеріалу лекцій в системі Moodle (максимально – 1 бал), активність участі в обговоренні питань та рішенні задач.

Виконання рубіжної контрольної роботи 1 за темами 1-4 (максимальна кількість балів 20)

Рекомендована література: [2, с.119-122], [3, с.98-139], [4, с.84-98], [5, с.33-45], [23], [26]

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5

ВИТРАТИ. ЦІНОВА ПОЛІТИКА СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Діяльність підприємства завжди потребує витрачання певних коштів. Поточні витрати є не тільки найважливішою економічною категорією, але і якісним показником, тому що вони характеризують рівень використання всіх ресурсів, що знаходяться в розпорядженні підприємства. Ціни визначають структуру випуску продукції, впливають на рух матеріальних потоків, прибутковість будь якого підприємства, рівень добробуту населення. Правильна методика встановлення ціни, обґрунтована цінова політика, послідовна реалізація цінової стратегії – це необхідні компоненти успішної діяльності будь якого підприємства, що працює в ринкових умовах.

МЕТА заняття - охарактеризувати витрати на випуск та реалізацію продукції, розглянути управління витратами як складову частину управління суб'єктом господарювання у цілому та ефективної цінової політики

Структура заняття:

1. Опитування по запропонованим запитанням.
2. Рішення типових задач
3. Тестування за темою 5.

Питання, що підлягають розгляду:

1. Характеристика витрат, їх класифікація.
2. Кошторис витрат. Калькулювання собівартості продукції.
3. Управління витратами на підприємстві.
4. Сутність ціни та види цін.
5. Цінова політика суб'єкта господарювання.

Типові задачі

Задача 1

Підприємство виготовляє два види товарів. Дані про формування витрат наведені в таблиці. За наведеними в таблиці даними, розподілити загальновиробничі витрати за видами продукції, якщо за базу розподілу прийнято прямі витрати на оплату праці, обсяг виробів. Визначити повну собівартість окремих видів продукції в залежності від вибору бази розподілу загальновиробничих витрат.

Таблиця

Вихідні дані формування собівартості продукції

Показники	Товар 1	Товар 2	Всього
1. Кількість виробів, тис. шт.	5	20	
Витрати підприємства			
1. Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.			
1.1.прямі матеріальні витрати	5640,5	19455,75	
1.2.прямі витрати на оплату праці	2100	3150	
1.3.відрахування на соціальні заходи	829,5	1244,25	
1.4. інші прямі витрати	5600	4500	
1.5.загальновиробничі витрати			3100
2.Адміністративні витрати	1200	1520	
3. Витрати на збут	563	152	
4. Інші операційні витрати	70	125	
Повна собівартість, тис. грн			

Задача 2

Визначити планову собівартість товарної продукції та зміну витрат на 1 грн. товарної продукції по плану в порівнянні зі звітним роком.

За звітний рік на підприємстві обсяг товарної продукції склав 15 млн. грн., її собівартість 12 млн. грн., у тому числі заробітна плата з відрахуваннями на соціальні заходи – 4,8 млн. грн., матеріальні витрати – 6,0 млн. грн. Умовно-постійні витрати у собівартості продукції склали 50 %. У плановому році передбачається за рахунок реалізації плану організаційно-технічних заходів збільшити обсяг товарної продукції на 15%, підвищити продуктивність праці на 10 %, середню заробітну плату на 8 %. Норми витрат матеріальних ресурсів у середньому знизяться на 6 %, а ціни виростуть на 5 %.

Задача 3

Визначити додатковий випуск продукції для збільшення прибутку в другому кварталі на 8%. В першому кварталі було вироблено 10 тис. виробів по ціні 80 грн. за одиницю. Постійні витрати складають 60 тис. грн., змінні витрати на одиницю 50 грн.

Задача 4

Повна собівартість одиниці продукції - 2000 грн. Рівень рентабельності даного виробу 44%. Ставка акцизного податку – 30%. Податок на додану вартість (ПДВ) – 20% Торговельна надбавка – 15% до відпускної ціни з ПДВ. Розрахувати роздрібну ціну товару.

Задача 5

Роздрібна ціна виробу – 30 грн., торговельна надбавка – 20% ціни посередника, посередницька надбавка – 5% відпускної ціни виробника, ставка акцизного податку – 35%, ПДВ–20%. Визначити прибуток у ціні виробника, якщо собівартість виробу становить 10грн

Задача 6

Підприємство виробляє і реалізує протягом звітного періоду 10 тис. шт. виробів одного виду. Повна собівартість складає 10 тис. грн. Ціна реалізації за одиницю складає 1,5 грн. Дослідження ринку показали, що при зниженні ціни на 0,3 грн. за штуку, обсяг реалізації виросте на 15%. Так як виробничі потужності дозволяють збільшити обсяг в такому розмірі, необхідно прорахувати варіанти і прийняти рішення про те, чи необхідно знижувати ціну. Належить врахувати, що постійні витрати складають 5 тис. грн.

Методичні рекомендації до рішення задач

Витрати на одну гривню товарної продукції (B_z) розраховують за формулою:

$$B_z = \frac{C}{ТП},$$

де C - собівартість продукції, грн.;

$ТП$ – обсяг товарної продукції, грн.;

Загальний відсоток зниження собівартості продукції (ΔC) знаходять за формулою

$$\Delta C = \Delta C_{nn} + \Delta C_{\epsilon} + \Delta C_m,$$

де ΔC_{nn} – відсоток зниження собівартості продукції у зв'язку з ростом продуктивності праці;

ΔC_{ϵ} - відсоток зниження собівартості продукції у зв'язку з ростом обсягу виробництва;

ΔC_m – відсоток зниження собівартості продукції у зв'язку зі змінами норм та цін на матеріали.

$$\Delta C_{nn} = (1 - \frac{I_{zn}}{I_{nn}}) \times D_{zn} \times 100,$$

де I_{zn} – індекс заробітної плати;

I_{nn} – індекс продуктивності праці;

D_{zn} – частка заробітної плати з відрахуваннями у собівартості продукції.

$$\Delta C_{\text{с}} = \left(1 - \frac{I_{\text{yn}}}{I_{\text{ов}}}\right) \times D_{\text{yn}} \times 100,$$

де I_{yn} – індекс умовно-постійних витрат;

$I_{\text{ов}}$ – індекс обсягу виробництва;

D_{yn} – частка умовно-постійних витрат у собівартості продукції.

$$\Delta C_{\text{м}} = (1 - I_{\text{н}} \times I_{\text{ц}}) \times D_{\text{м}} \times 100,$$

де $I_{\text{н}}$ – індекс норм на матеріали;

$I_{\text{ц}}$ – індекс цін на матеріали;

$D_{\text{м}}$ – частка матеріальних витрат у собівартості продукції.

$$C_{\text{пл}} = C_{\text{зб}} \times I_{\text{ов}} \times \frac{100 - \Delta C}{100},$$

де $C_{\text{пл}}$ – планова собівартість продукції, грн.;

$C_{\text{зб}}$ – собівартість звітного періоду, грн.

При вирішенні задач 3,4 необхідно скористатися формулою:

$$\Pi = Ц \times B - B_{\text{зм(о)}} \times B - B_{\text{пост}},$$

де Π – прибуток, грн..

$Ц$ – ціна одиниці продукції, грн.;

B – випуск продукції в натуральному виразі;

$B_{\text{зм(о)}}$ – витрати змінні на одиницю продукції, грн.;

$B_{\text{пост}}$ – витрати постійні за період, грн.

Розраховуючи ціну продукції, необхідно врахувати, що у загальному вигляді формування ціни визначається такими складовими:

- собівартість виробу, що включає всі витрати на його виробництво і реалізацію;
- прибуток, величина якого визначається ринковою ситуацією (попитом і пропозицією)

- податок на додану вартість (ПДВ), величина якого визначається у відсотках до оподаткованого обороту (є частиною новостворюваної вартості, яка сплачується до Державного бюджету на кожному етапі виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг. Згідно з законодавством України є суб'єкти господарювання, які не відносяться до платників ПДВ, зокрема, фізичні особи, які здійснюють торгівлю на умовах сплати ринкового збору)

- акцизний податок – непрямий податок на високорентабельні та монопольні товари, який встановлюється в абсолютній сумі на одиницю реалізаційного товару

Стосовно ціни реалізації споживачам імпортованих товарів, то вона може включати три види непрямих податків: ввізне мито, акцизний податок, податок на додану вартість.

Роздрібна ціна									
Відпускна ціна посередника							Торговельна надбавка		
Відпускна ціна виробника				Посередницька надбавка			Витрати роздрібної торгівлі	Прибуток торгівлі	ПДВ
Ціна виробника продукції		Акцизний податок	ПДВ	Витрати посередника	Прибуток посередника	ПДВ			
Собівартість	Прибуток								

Рис.1. Формування ціни товарів внутрішніх виробників

Питання для самостійного поглибленого вивчення теми:

Характеристика витрат, їх класифікація. Сутність ціни та види цін. Цінова політика суб'єкта господарювання.

Підведення підсумків: оцінюються результати тестування за темою 5 (максимально – 4 бали), рішення практичного завдання (максимально – 2 бали), опрацювання матеріалу лекцій в системі Moodle (максимально – 1 бал), активність участі в обговоренні питань та рішенні задач.

Рекомендована література: [1, с.129-141], [2, с.], [3, с.254-272, 83-97], [4, с.99-104, 112-126], [17]

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 6

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ, ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Прибуток суб'єкта господарювання є найважливішою економічною категорією і метою будь-якої комерційної організації. У більш широкому розумінні під основною метою діяльності слід вважати підвищення ефективності діяльності та забезпечення стійкого розвитку. В сучасних умовах у споживача є значний вибір щодо пропонованих товарів, а тому він прагне придбати якісний товар і за помірною ціною. Відповідно, суб'єкт господарювання для того, щоб вижити у гострій конкурентній боротьбі повинно налагодити випуск конкурентоспроможної продукції і забезпечити загалом конкурентоспроможність суб'єкта господарювання

МЕТА заняття - розглянути економічну сутність доходу, прибутку, рентабельності, охарактеризувати схему формування і розподіли прибутку, визначити основні напрямки підвищення ефективності діяльності та забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання.

Структура заняття:

1. Опитування по запропонованим запитанням.
2. Рішення типових задач

3. Тестування за темою 6 та рішення задач за темою 5,6.

Питання, що підлягають розгляду:

1. Доход суб'єкта господарювання та джерела його формування.
2. Прибуток: сутність, формування, використання.
3. Система показників рентабельності та методика їх визначення.
4. Ефективність діяльності підприємства.
5. Конкурентоспроможність продукції і суб'єкта господарювання.

Типові задачі

Задача 1

Визначити валовий прибуток, прибуток від операційної діяльності, прибуток від звичайної діяльності, чистий прибуток, рентабельність активів.

Таблиця 1

Вихідні дані для розрахунків

Показники	Сума, тис. грн.
1. Прямі матеріальні витрати	12400
2. Прямі витрати на оплату праці	2800
3. Відрахування на соціальні заходи	1050
4. Загальновиробничі витрати	1600
5. Виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	54000
6. Адміністративні витрати	12100
7. Витрати на збут	800
8. Доходи від продажу приміщення офісу (інші доходи)	640
9. Залишкова вартість проданого приміщення офісу (інші витрати)	200
10. Виплата відсотків за банківським кредитом	600
11. Вартість активів підприємства	44100

Податок на додану вартість – 20%, податок на прибуток – 18%.

Задача 2

Визначити фактичну рентабельність продукції та її зміну в порівнянні з плановою по кожному виду виробів та в цілому по продукції.

Таблиця 1

Вихідні дані для розрахунків

Планові показники	Виріб А	Виріб Б
Обсяг випуску та реалізації, штук	600	930
Ціна одного виробу, грн.	125	65
Собівартість виробу, грн.	108	49

Протягом року підприємство досягло зниження собівартості продукції по виробу А на 5%, по виробу Б на 3%. Ціна по кожному виду виробів зросла на 4%. Фактичний обсяг випуску та реалізації склав по виробу А – 650 штук, по виробу Б – 900 штук.

Методичні рекомендації до рішення задач

Залежно від формування і розподілу розрізняють наступні види прибутку:

1. Валовий прибуток – різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

2. Прибуток від операційної діяльності:

- валовий прибуток
- + інші операційні доходи
- адміністративні витрати
- витрати на збут
- інші операційні витрати.

3. Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування:

- прибуток від операційної діяльності
- + дохід від участі в капіталі
- + інші фінансові доходи
- + інші доходи
- фінансові витрати
- втрати від участі в капіталі
- інші витрати.

4. Прибуток від звичайної діяльності – різниця між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування і сумою податку з прибутку.

5. Чистий прибуток =

- прибуток від звичайної діяльності
- + прибуток від надзвичайної діяльності
- збиток від надзвичайної діяльності
- податок на прибуток від надзвичайної діяльності

Рентабельність окремих виробів (P) у % визначають за формулою:

$$P = \frac{Ц - C}{C} \times 100,$$

де $Ц$ - ціна виробу, грн.;

C - собівартість виробу, грн.

Рентабельність продукції (P_{np}) у % визначають за формулою:

$$P_{np} = \frac{П}{C_{np}} \times 100 = \frac{\sum Ц \times B - \sum C \times B}{\sum C \times B} \times 100,$$

де $П$ - прибуток від реалізації продукції, тис. грн.;

C_{np} - собівартість продукції, тис. грн.;

B - обсяг випуску та реалізації, тис. штук.

Питання для самостійного поглибленого вивчення теми:

Доход суб'єкта господарювання та джерела його формування. Ефективність діяльності підприємства. Конкурентоспроможність продукції і суб'єкта господарювання.

Підведення підсумків: оцінюються результати тестування за темою 6 (максимально – 4 бали) та рішення задач за темою 5,6 (максимально – 4 бали), опрацювання матеріалу лекцій в системі Moodle (максимально – 1 бал), активність участі в обговоренні питань та рішенні задач.

Рекомендована література: [1, с.221-251], [2, с.117-118], [3, с.273-288,304-312], [4, с.105-111], [5, с.89-101], [16]

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 7
ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРОЄКТИ. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА
ПІДПРИЄМСТВА. РУБІЖНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА 2.

Здійснення успішного підприємництва чи окремих бізнес-процесів на сьогоденнішому етапі функціонування вітчизняних суб'єктів господарювання неможливе без розробки і впровадження новачій в процеси виробництва, управління, організації, планування, що, як правило, вимагає додаткового фінансування - інвестицій.

МЕТА заняття – розглянути особливості інноваційного та інвестиційного проектування, методи і способи оцінки ефективності інноваційно-інвестиційних проєктів, значимість економічної безпеки суб'єкта господарювання..

Структура заняття:

1. Опитування по запропонованим запитанням.
2. Рішення типових задач
3. Тестування за темою 7.
4. Виконання рубіжної контрольної роботи 2.

Питання, що підлягають розгляду:

1. Зміст інноваційної діяльності, форми її інвестування.
2. Поняття інвестиційного та інноваційного проєктів.
3. Методи і способи оцінки ефективності інноваційно-інвестиційних проєктів.
4. Сутність та складові економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Типові задачі

Задача 1

Передбачуваний чистий прибуток по роках життєвого циклу товару: 1-й рік – 50 тис. грн., 2-й рік – 620 тис. грн., 3-й рік – 360 тис. грн., 4-й рік – 150 тис. грн. щорічні амортизаційні відрахування 80 тис. грн. Ставка дисконту 12%. Розрахувати чистий дисконтова ний дохід, індекс доходності і термін окупності проєкту розробки нового товару, якщо первинні інвестиції 690 тис. грн.

Задача 2

Пропонується проєкт заміни старого устаткування новим. Вартість нового устаткування 45 тис. грн. Сума виручена від продажу старого устаткування – 600 грн. Передбачуваний потік грошових коштів 19 тис. грн. щорічно. Використовуючи ставку дисконту 12%, розрахувати термін окупності проєкту, чистий дисконтова ний дохід і індекс доходності проєкту

Задача 3

Розрахувати чистий дисконтова ний дохід, індекс доходності, термін окупності проєкту, якщо ставка дисконту – 15%. Проєкт інвестицій у розмірі 98 тис. грн. початкових вкладень обіцяє надходження у розмірі 132 тис. грн., 190 тис. грн., 70 тис. грн. після першого, другого і третього року, при цьому поточні витрати по кожному року складуть 86 тис. грн., 107 тис. грн., 25 тис. грн.

Задача 4

Керівництво підприємства планує ввести нову машину, вартість якої разом з монтажем 38 тис. грн., ліквідаційна вартість рівна 0, термін експлуатації 5 років. Впровадження машини забезпечить грошовий потік 16 тис. грн. щорічно протягом 5 років експлуатації. На четвертому році планується ремонт вартістю 3 тис. грн. Ставка дисконту 10%. Визначити чистий дисконтова ний дохід.

Задача 5

Розрахувати термін окупності проекту. Проект потребує капітальні інвестиції у розмірі 1000 тис. грн. і розрахований на 5 років, при цьому забезпечує наступні грошові потоки по роках: 200 тис. грн., 400 тис. грн., 600 тис. грн., 400 тис. грн., 100 тис. грн. Ставка дисконту 12%

Методичні рекомендації до рішення задач

Порівняння різних інвестиційних проектів і вибір кращого з них рекомендується проводити з використанням показників, до яких відносяться:

- *чистий дисконтований дохід (чиста приведена вартість, чистий приведений дохід, чистий приведений ефект);*
- *індекс прибутковості, індекс дохідності;*
- *термін окупності;*
- *внутрішня ставка прибутковості інвестицій (внутрішня норма прибутковості внутрішня норма віддачі).*

Для розрахунку даних показників необхідно визначити чисті грошові потоки.

Чисті грошові потоки розраховуються як різниця між всіма річними притоками та відтоками від інвестиційного проекту у відповідному році. До них включають: чистий прибуток підприємства, амортизаційні відрахування, як неявні доходи підприємства, інші фінансові надходження за мінусом фінансових витрат від реалізації даного інвестиційного проекту.

Ставка дисконтування (r) використовується для перерахунку вартості майбутніх потоків доходів та витрат в вартість на даний момент. В цьому випадку в якості ставки дисконтування приймається один з варіантів:

- середньогалузева норма прибутку;
- вартість доступного кредиту;
- WACC - середньозважена вартість капіталу;
- прибутковість альтернативного проекту;
- експертна оцінка.

$$KD_i = 1/(1+r)^i,$$

- де KD_i - коефіцієнт дисконтування, фактор дійсної вартості (ФДВ).

Чистий дисконтований дохід (ЧДД) (Net Present Value, NPV, або чистий приведений дохід, чистий приведений ефект) - це сума, на яку продисконтовані чисті грошові потоки перевищують продисконтовані інвестиційні витрати за весь термін реалізації інвестиційного проекту.

Розрахунок здійснюють за формулою з наступними позначеннями:

$$\text{ЧДД} = \sum_{i=1}^n \text{ЧГПД}_i - I,$$

де $\sum_{i=1}^n \text{ЧГПД}_i$ - теперішня вартість чистих грошових потоків за період життя проекту

n -років, грн..;

I - початкові інвестиції, грн..

Якщо, $ЧДД > 0$ можлива реалізація проекту; якщо $ЧДД < 0$ проект необхідно відхилити; $ЧДД = 0$ проект неприбутковий і не збитковий (беззбиткове положення).

Індекс дохідності (Profitability Index, PI) інвестиційного проекту являє собою відношення продисконтованих (приведених) чистих грошових потоків від інвестиційного проекту до продисконтованих (приведених на ту ж саму дату) інвестиційних витрат. Він характеризує, рівень чистого грошового потоку, що припадає на одиницю інвестиційних витрат. Формула індексу дохідності має вигляд:

$$ID = \sum_{i=1}^n ЧГП\partial_i / I$$

Якщо $ID=1$, то це означає, що майбутні приведені грошові доходи будуть рівні вкладеним коштам. Якщо $ID>1$, то проект прибутковий і навпаки, $ID<1$ - проект збитковий.

Індекс прибутковості показує рівень генерованого проектом чистого дисконтованого доходу на одну гривню інвестицій.

Метод визначення *внутрішньої ставки прибутковості інвестицій* (IRR) – ставки дисконту, використання якої забезпечило б рівність потокової вартості очікуваних грошових відтоків і поточної вартості очікуваних грошових надходжень. Показник IRR - характеризує максимально припустимий відносний рівень витрат, які мають місце при реалізації інвестиційного проекту. Визначають методом ітеративного підбору такої величини ставки дисконтування, при якій чистий дисконтований дохід проекту дорівнює нулю.

Строк окупності інвестицій визначається просто, якщо інвестиційний процес являє собою регулярні (однакові кожного року) чисті грошові потоки - загальну суму інвестицій ділять на грошовий потік за один рік.

Дисконтований строк окупності інвестицій (Discounted Payback Period DPP) – це термін часу, за який продисконтовані чисті грошові потоки від інвестиційного проекту перекриють продисконтовані інвестиційні витрати на цей проект. Розраховується шляхом поступового додавання до суми інвестицій (зі знаком «мінус») величини приведенного чистого грошового потоку за один період. Значення інтервалу, в якому залишок стає позитивним, відповідає значенню строку окупності інвестицій.

Питання для самостійного поглибленого вивчення теми:

Зміст інноваційної діяльності, форми її інвестування. Методи і способи оцінки ефективності інноваційно-інвестиційних проектів. Сутність та складові економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Домашнє завдання. Виконання індивідуальної роботи 2. Обґрунтування інноваційно-інвестиційного проекту [29] .

Підведення підсумків: оцінюються результати тестування за темою 7 (максимально – 4 бали), опрацювання матеріалу лекцій в системі Moodle (максимально – 1 бал), виконання індивідуальної роботи 2 (максимально - 10 балів), активність участі в обговоренні питань та рішенні задач.

Виконання рубіжної контрольної роботи 2 за темами 5-7 (максимальна кількість балів 20)

Рекомендована література: [1, с.437-630], [2, с.199-219, 250-260], [3, с.289-303,313-324], [4, с.19-28], [5], [24], [25]

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна (базова)

- 1 Економіка та бізнес-інновації: підручник / за ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника, д.е.н., проф. О. І. Карінцевої. Суми : Університетська книга, 2023. 702 с. URL:
https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/91523/1/Business_Innovation_2023.pdf
- 2 Економіка і бізнес : підручник / за ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника, д.е.н., проф. О. І. Карінцевої. Суми : Університетська книга, 2021. 316 с. URL:
https://fmab.khadi.kharkov.ua/fileadmin/FUB/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B8_%D1%96_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%B0/ek_predpriyatiy/posobiya_pdf/Ekonomika_i_biznes_2021.pdf
- 3 Шандова Н. В., Мешкова–Кравченко.Н. В., Латкіна С. А. Економіка підприємства : навч. посіб. Херсон : Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2021. 336 с. URL:
<https://drive.google.com/file/d/1Z00yizlPoaPIbmLEqqmPj5vqwZhTlZ3R/view>
- 4 Економіка підприємства : навч. посіб. (у схемах і таблицях) / за заг. ред. д.е.н. Фісуненко П. А. Дніпро : ДДУВС, 2024. 150с. URL:
https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/12983/8/%d0%bc%d0%b0%d0%ba%d0%b5%d1%82_%d0%95%d0%ba%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%bc%d1%96%d0%ba%d0%b0%20%d0%bf%d1%96%d0%b4%d0%bf%d1%80%d0%b8%d1%94%d0%bc%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%b0%20%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf
- 5 Карачина, Н. П., Вітюк А.В. Економічна безпека : електронний навч. посіб. комбінованого (локального та мережного) використання. Вінниця : ВНТУ, 2023. 112 с. URL:
https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2023/Karachina_2023_112.pdf

Додаткова

- 6 Інноваційний розвиток підприємства; підручник / за заг. ред. д-р. екон. наук, проф. Микитюка П. П. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 320 с.
- 7 Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. Л. Г. Ліпич. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 765 с.
- 8 Економіка підприємства : підручник / Л. Л. Лазебник, В. В. Гурочкіна, Л. В. Слюсарева та ін.; за заг. ред. Л. Л. Лазебник. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. 426с.
- 9 Економіка підприємства : підручник / під заг. ред. д.е.н., проф. Ковальської Л.Л. та проф. Кривов'язюка І.В. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 700 с
- 10 Лисак О.І., Андрєєва Л.О., Болтянська Л.О. Економіка підприємства: навч. посіб. Мелітополь: Люкс, 2020. 272 с.
- 11 Шарко М.В., Мешкова–Кравченко.Н.В., Радкевич О.М. Економіка підприємства (Частина 1) : навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. 436 с.

- 12 Шарко М.В., Мешкова–Кравченко.Н.В., Латкіна С.А. Економіка підприємства (Частина 2. Практикум) : навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 278 с.
- 13 Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
- 14 Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
- 15 Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: Наказ Міністерства фінансів України від 27.04. 2000 р. № 92. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>.
- 16 Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»: Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.99 № 290. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>
- 17 Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.
- 18 Національний класифікатор України. Класифікатор професій. ДК 003:2010: Наказ Держспоживстандарту України від 28.07.2010. № 327. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>
- 19 Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> .
- 20 Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.
- 21 Про господарські товариства. Закон України від 19.09.91 р. № 1576 – XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
- 22 Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
- 23 Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 01.04.2011 р. № 2464-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.
- 24 Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.91 р. № 1560–XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
- 25 Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40 – IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
- 26 Про оплату праці: Закон України від 24.03.95 р. №108/95. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр>.
- 27 Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 р. № 4196–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>
- 28 Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275 – XIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#n386>